

ความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของการพึ่งพาพุทธศาสนาในสังคมไทย THE CHANGES AND ADAPTATION OF RELIANCE ON BUDDHISM IN THAI SOCIETY

ณัฐกิต อนุรักษตระกูล^{1*}

Natthakit Anuruktrakoon^{1*}

¹โรงเรียนวัดศรีจอมทอง ต.ห้วยป่าหวาย อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี 18120

¹Watsrichomthong School, Huai Pa Wai, Phra Phutthabat, Saraburi, 18120, Thailand

*Corresponding Author, E-mail: natthakit.liang@gmail.com

Received: Feb 14, 2024

Revised: Nov 13, 2025

Accepted: Dec 4, 2025

Available: Jun 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของการพึ่งพาพุทธศาสนาในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงประเมินแนวโน้มในอนาคต การพึ่งพาพุทธศาสนามีแก่นแท้คือการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และการปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อบรรลุความหลุดพ้น ในอดีตสถาบันวัดมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางสังคมที่ครอบคลุมมิติทางโลกถึง 14 ด้าน อย่างไรก็ตาม การก่อตั้งรัฐชาติสมัยใหม่ และการเข้ามาของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้ส่งผลให้บทบาททางโลกส่วนใหญ่ของวัดถูกถ่ายโอนไปยังสถาบันเฉพาะทางของรัฐ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้รูปแบบการพึ่งพาพุทธศาสนาในปัจจุบันเกิดการเบี่ยงเบนและมีความซับซ้อนมากขึ้น โดยเน้นไปที่ประโยชน์นิยมในปัจจุบัน เช่น การพึ่งพาเพื่อสันติภาพ การเชื่อเหนื่อธรรมชาติ หรือการแสวงหาผลประโยชน์ทางโลก ซึ่งแตกต่างจากเป้าหมายสูงสุดในสมัยพุทธกาล เพื่อแก้ไขปัญหาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอกลยุทธ์เชิงรุก 6 ประการสำหรับสถาบันสงฆ์ในอนาคต โดยเน้นการปรับตัวไปสู่การเป็นครู/ที่ปรึกษา ผู้บริการ/สงเคราะห์สังคม ผู้สร้างสันติภาพ แบบอย่างที่ดีทางศีลธรรม ผู้สืบสานวัฒนธรรม

และผู้เสริมสร้างอาชีพ กลยุทธ์เหล่านี้ตั้งอยู่บนหลักพุทธธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งเชิงหน้าที่แก่ศาสนา และนำพาการพึ่งพาจากระดับประโยชน์พื้นฐานไปสู่ประโยชน์สูงสุด คือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงในที่สุด

คำสำคัญ: การปรับตัวของสถาบันศาสนา การพึ่งพระพุทธรศาสนา บทบาทพระสงฆ์ ประโยชน์นิยม

Abstract

This academic article aims to analyze the changes in the reliance on Buddhism in Thai society from the past to the present, and to evaluate future trends. The essence of this reliance is defined as taking the Triple Gem as the ultimate refuge and practicing the teachings to achieve the highest goal of Liberation. Historically, the temple played a crucial, encompassing social role, serving 14 secular functions in the community. However, the establishment of the modern nation-state and the advent of science and technology led to the transfer of most of the temple's secular roles to specialized state institutions. This transition has resulted in the contemporary mode of reliance becoming more complex and deviating, primarily emphasizing current pragmatism and worldly benefits, such as seeking recreation, supernatural beliefs, or material gains, a significant shift from the ultimate goal of the early Buddhist era. To address this challenge, the study proposes six proactive strategies for the monastic institution's future adaptation. These strategies focus on transforming the roles of monks into: Educators/Advisors, Service Providers/Social Welfare, Peacemakers/Mediators, Moral Role Models, Cultural Preservers, and Economic Supporters. These strategies, rooted in Buddhist principles, aim to strengthen the functional relevance of the religion and gradually guide adherence from basic worldly benefits toward the ultimate benefit of complete freedom from suffering.

Keywords: monastic roles, pragmatism, reliance on buddhism, religious institution adaptation

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นระบบคำสอนที่มีความละเอียดลึกซึ้ง (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40) โดยมีพระพุทธเจ้าผู้ทรงผ่านการบำเพ็ญบารมีอย่างยาวนานเพื่อตรัสรู้ธรรม เป็นพระบรมศาสดาผู้ให้กำเนิดหลักคำสอน (ม.ม. (ไทย) 12/50/41) หลักธรรมดังกล่าวถูกประกาศขึ้นเพื่อยังประโยชน์สูงสุดแก่สรรพสัตว์

คำสอนหลักในพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นถึงสัจธรรมของชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะความจริงแห่งทุกข์ ซึ่งปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า “สัตว์ผู้จะกล่าวอ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลาแม้ครู่เดียว หาได้โดยยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/217/392) ข้อความนี้เน้นย้ำว่าสรรพสัตว์ที่เกิดมาล้วนเผชิญกับความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ จึงมีความต้องการในการแสวงหาสรณะ (ที่พึ่ง) เพื่อให้หลุดพ้นจากสภาวะดังกล่าว

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะให้มนุษย์ที่ถูกละเลยค้ำคองละเว้นการถือเอาสิ่งที่มีใช้ที่พึ่งอันเกษม เช่น ภูเขา ป่าไม้ หรืออารามเป็นสรณะ แต่ควรถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งอันสูงสุด ด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาเห็นอริยสัจ 4 ประการ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่ความสงบระงับทุกข์อย่างแท้จริง (ขุ.ธ. (ไทย) 25/188-192/92; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558, หน้า 404)

ในยุคสมัยนั้น สาวกจำนวนมากได้เข้ามาพึ่งพระพุทธศาสนาเพื่อเป้าหมายสูงสุดคือความหลุดพ้น (เช่น กรณีพระอัญญาโกณฑัญญะที่สำเร็จพระอรหันต์จากการฟังธรรมเทศนา) ขณะที่บางส่วนมุ่งเน้นการแสวงหาทางพ้นทุกข์เบื้องต้นเพื่อประคับประคองชีวิตให้อยู่ในภาวะปกติสุข

การพึ่งพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา โดยพระมหากษัตริย์ทรงทำนุบำรุงศาสนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้วิถีชีวิตของคนไทยมีความสงบสุข ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงชี้ว่า ธรรมะในพระพุทธศาสนาสามารถก่อให้เกิดประโยชน์ 2 ประการ คือ ประโยชน์ขั้นพื้นฐาน (การตั้งตัวได้เป็นปกติสุข) และประโยชน์ขั้นปรมาตม (การหลุดพ้นจากเครื่องเกาะเกี่ยว) (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2552, หน้า 46)

อย่างไรก็ตาม ด้วยปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและอิทธิพลจากภายนอก ส่งผลให้ความเข้าใจและการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันเกิดความแปรเปลี่ยนและมีแง่มุมที่

หลากหลาย ซึ่งอาจนำไปสู่ผลกระทบด้านลบต่อสถาบันศาสนา ดังนั้น การศึกษาการพึ่งพระพุทธรศาสนาในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ประเมินแนวโน้มในอนาคต และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากหลักธรรมอย่างแท้จริงต่อสังคมไทย

ความหมายของการพึ่งพระพุทธรศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาที่พึ่งมักเริ่มต้นจากภาวะความกลัว ซึ่งเป็นสภาวะทางธรรมชาติของมนุษย์ที่ถือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิต (อาทิตยา ม้ามณีแดง, 2553) ระดับความกลัวและศักยภาพในการรับมือกับสถานการณ์ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน จึงเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจ เพื่อป้องกันหรือบรรเทาความกลัวนั้น

ในทางพระพุทธรศาสนา การพึ่งพานี้ปรากฏในรูปของการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ซึ่งหมายถึงรัตนะอันประเสริฐสูงสุดในโลก อันประกอบด้วยพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ โดยพระรัตนตรัยถือเป็นที่ยึดมั่นถือบูชา เป็นอุดมรัตนะที่หาที่พึ่งอื่นใดเสมอเหมือนมิได้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2541, หน้า 49; พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), 2537, หน้า 4-6)

การพึ่งพระรัตนตรัยที่ถูกต้องตามหลักพุทธรธรรมไม่ใช่เพียงการนับถือ แต่คือการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธรเจ้าได้ทรงแสดงไว้ โดยมีเป้าหมายเชิงอุดมคติอยู่ที่การพึ่งตนเอง และการบรรลุความสุขที่แท้จริงหรือนิพพานในที่สุด (พระมหาเกรียงไกร แก้วไชยะ, 2546)

ดังนั้น การพึ่งพระพุทธรศาสนาในบริบทนี้ จึงหมายถึงการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะอันประเสริฐสูงสุด ผ่านการน้อมนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อบรรเทาความทุกข์และพัฒนาตนเองไปสู่ความหลุดพ้น

การพึ่งพระพุทธรศาสนาสมัยพุทธรกาล

หลังจากการตรัสรู้ พระพุทธรเจ้าทรงดำริถึงความลึกซึ้งของธรรมที่ทรงค้นพบว่าเป็นสิ่งที่เห็นได้ยากและรู้ตามได้ยาก เนื่องจากหลักการสำคัญ เช่น อิทัปปัจจยตาและปฏิจจสมุปบาท รวมถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพานนั้น มิใช่วิสัยแห่งตรรกะหรือความเข้าใจของหมู่ชนผู้ยังเพลิดเพลนในอาลัย (วิ.ม. (ไทย) 4/19/25) การดำริในเบื้องต้นนี้แสดงให้เห็นถึงความยากลำบากในการถ่ายทอดหลักธรรมอันละเอียดอ่อน

อย่างไรก็ตาม เมื่อทรงพิจารณาถึงภูมิปัญญาของบุคคลที่สามารถเข้าใจได้ กลุ่มแรกที่ได้รับการพิจารณาคือปัญจวัคคีย์ โดยเฉพาะพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งได้บรรลุ “ดวงตาเห็นธรรม” จากการฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และกราบทูลขออุปสมบท (วิ.ม. (ไทย) 4/19/25) เหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการแสวงหาที่พึ่งอันสูงสุด (สรณะ) ในพระพุทธศาสนาเพื่อการดับทุกข์ทั้งปวง (นิโรธ) ตามแนวทางของอริยสัจ 4

แนวทางการพึ่งพาสำหรับคฤหัสถ์และการสถาปนาสถาบัน นอกจากกลุ่มที่มุ่งสู่การบรรพชาเพื่อความหลุดพ้นแล้ว พระพุทธเจ้ายังได้ทรงวางแนวทางแห่งการพึ่งพาสำหรับผู้ครองเรือน (ฆราวาส) โดยเรียกว่า “ฆราวาสธรรม” ซึ่งเป็นหลักการครองชีวิตสำหรับคฤหัสถ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2558, หน้า 54)

นอกจากหลักธรรมแล้ว การพึ่งพายังขยายไปสู่มิติทางสถาบันและพื้นที่ ในปีที่สองแห่งการบำเพ็ญพุทธกิจ พระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธทรงเลื่อมใสในพระธรรมเทศนาและประกาศพระองค์เป็นอุบาสก ต่อมาทรงมีพระราชดำริถวายพระราชอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (วิ.ม. (ไทย) 4/63/71)

การถวายครั้งนี้นำไปสู่การสถาปนาวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีอารามเป็นที่อยู่อาศัยหลักของพระสงฆ์สืบมา การอนุญาตให้มีอารามดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการพึ่งพาพระพุทธศาสนาในสังคมไทยในยุคต่อมา เนื่องจากพระสงฆ์ทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนาจะต้องพักจำพรรษาในวัด การเข้าถึงพระพุทธศาสนาจึงมักเกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์กับวัด ซึ่งเป็นสถาบันและพื้นที่ทางกายภาพที่ปรากฏอย่างชัดเจนที่สุดในชุมชน

การพึ่งพาพระพุทธศาสนาของสังคมไทยในอดีต

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยสามารถพิจารณาจากอิทธิพลของนิกาหที่แพร่หลายเข้าสู่ดินแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน ก่อนการรวมตัวเป็นรัฐชาติอย่างสมบูรณ์ โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ช่วงอิทธิพลหลัก ดังนี้

1. ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก (ราวพุทธศตวรรษที่ 3) เป็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เชื่อว่าเข้ามาสู่ภูมิภาคนี้ตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2540, หน้า 141)

2. ยุคมหายาน (ราวพุทธศตวรรษที่ 12–13) ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรท่งใต้ อาทิจร อาณาจักรศรีวิชัยและตามพรลิงค์ ซึ่งมีรากฐานความเชื่อในพระพุทธศาสนาหายานเป็นหลัก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2540, หน้า 147)

3. ยุคเถรวาทแบบพุกาม (ราวพุทธศตวรรษที่ 16–18) เป็นอิทธิพลเถรวาทจากพุกาม (พม่า) ที่แผ่ขยายเข้าสู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาและอาณาจักรล้านนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2540, หน้า 151)

4. ยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์ (ราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา) เป็นการรับอิทธิพลเถรวาทจากลังกา (ศรีลังกา) เข้ามาโดยตรงผ่านนครศรีธรรมราชและสุโขทัย อิทธิพลนี้ได้ถูกพัฒนาและสถาปนาขึ้นเป็นรากฐานของพระพุทธศาสนาประจำชาติไทยในยุคต่อมา

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ การยอมรับและนับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาหลักของอาณาจักรไทย (นับตั้งแต่การสถาปนาอาณาจักรที่มีชนชาวไทยเป็นแกนนำ) ได้เริ่มต้นขึ้นอย่างเด่นชัดในสมัยสุโขทัย โดยได้รับอิทธิพลจากเถรวาทแบบลังกาวงศ์เป็นหลัก ซึ่งสืบทอดเป็นแบบแผนมาจนถึงปัจจุบัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2540, หน้า 176) ครอบคลุมช่วงสมัยสุโขทัย ลานนาไทย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2540, หน้า 141–176)

บทบาทหน้าที่ของวัดในสังคมไทยก่อนอิทธิพลตะวันตก พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกในสังคมไทยมายาวนาน โดยมีปฏิสัมพันธ์กับแนวคิดและวิถีปฏิบัติของประชาชนอย่างแนบแน่น การจัดสร้างวัดวาอารามในแต่ละยุคสมัยสะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมไทยก่อนการรับอิทธิพลจากตะวันตก วัดมีบทบาทหน้าที่สำคัญหลายประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2551, หน้า 45–48) ดังนี้

1. สถานศึกษาและการฝึกอบรมศีลธรรม ดำเนินการสอนวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งทางตรงต่อผู้บวชและผู้อาศัยในวัด และทางอ้อมต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงวิชาการด้านอักษรศาสตร์และวิชาชีพช่าง

2. แหล่งกำเนิดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางการสืบทอดวัฒนธรรม รวบรวมและเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงศิลปกรรมและโบราณวัตถุ

3. สถานสงเคราะห์ ให้ความอนุเคราะห์แก่บุตรหลานผู้ยากไร้ในการเข้าศึกษาเล่าเรียน รวมถึงรับเลี้ยงและฝึกอบรมเด็กที่มีปัญหาและผู้นาถา ตลอดจนเป็นที่พักพิงของผู้ไร้ที่อยู่อาศัย

4. สถานที่ปรึกษาแนะนำปัญหาชีวิต เป็นพื้นที่สำหรับระบายความทุกข์ ความเดือดร้อน และ

ข้อข้องใจต่าง ๆ พร้อมทั้งให้คำแนะนำและสั่งสอนเพื่อการแก้ปัญหา

5. สถานที่ใกล้เคียงระงับข้อพิพาท อาศัยความเคารพศรัทธาต่อพระสงฆ์ ทำให้สามารถทำหน้าที่ประดุจศาลตัดสินความ โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความสมัคปรมาสามัคคีเป็นสำคัญ

6. สถาบันหนังสือ เป็นศูนย์กลางการจัดงานเทศกาล งานรื่นเริง และมหรสพต่าง ๆ ของชุมชน

7. สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ทำหน้าที่เหมือนสวนสาธารณะที่มอบความร่มรื่นทางธรรมชาติ ควบคู่กับบรรยากาศที่ส่งเสริมความสงบทางจิตใจ

8. สถานที่พบปะและสโมสร เป็นจุดนัดพบและชุมนุมสังสรรค์ของชาวบ้าน เพื่อสนทนา ปรีกษาหรือในกิจการที่เหมาะสมและการผ่อนคลาย

9. สถานที่แจ้งและเผยแพร่ข่าวสาร ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ข่าวสารสำคัญ ทั้งข่าว ภายในชุมชนและข่าวสารจากส่วนกลางหรือระดับประเทศ

10. สถานที่จัดกิจกรรมของชุมชนและราชการ เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และเป็นพื้นที่ในการดำเนินกิจการบางอย่างของบ้านเมือง เช่น การหาเสียง การลงคะแนนเลือกตั้ง หรือ การระดมพลในยามสงคราม

11. สถานพยาบาล รวบรวมและสืบทอดตำรายาแผนโบราณและการรักษาโรคตามภูมิปัญญาที่ สืบทอดกันมา

12. สถานที่พักของคนเดินทาง ทำหน้าที่เป็นที่พัก (ดุจโรงแรมฟรี) สำหรับผู้เดินทางไกล โดยเฉพาะผู้ที่ไม่รู้จักคุ้นเคยกับคนในท้องถิ่น

13. คลังพัสดุ เป็นแหล่งเก็บรักษาอุปกรณ์และเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านสามารถยืมไปใช้เมื่อ ตนมีงานหรือใช้งานร่วมกันในกิจกรรมของวัด

14. สถานที่ประกอบพิธีกรรม ให้บริการด้านพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวัฏจักรชีวิตของ บุคคลตามวัฒนธรรมประเพณี

การพึ่งพาอาศัยพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเดิมจึงครอบคลุมมิติสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ มิติ การศึกษา มิติการอนุรักษ์วัฒนธรรม มิติการสงเคราะห์ มิติการให้คำปรึกษา มิติการระงับข้อพิพาท มิติ สันติภาพ มิติการพักผ่อน มิติทางสังคม มิติการสื่อสาร มิติการบริหารจัดการ มิติสุขภาพ มิติการพัก แรม มิติการคลัง และมิติทางพิธีกรรม

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและอิทธิพลตะวันตก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเนื่องมาจากการรับอิทธิพลจากตะวันตกได้ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน อันเป็นผลมาจากการขาดการยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

1. การขาดความวิริยะอุตสาหะในการประกอบการทำงานหรือการศึกษา
2. การขาดการประมาณตนในการใช้จ่าย หรือมีพฤติกรรมการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น
3. การคบหาสมาคมกับมิตรที่นำไปในทางเสื่อม (คนพาล) ซึ่งชักนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การพนัน การลักขโมย หรือการใช้สารเสพติด (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2541, หน้า 68)
4. การใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ โดยการดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม (ตัณหา) และขาดความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ (ความโลภ) ซึ่งนำไปสู่ปัญหาในการดำเนินชีวิต (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2541, หน้า 68)

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่า การนับถือพระรัตนตรัยของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะสั่นคลอนและขาดความมั่นคง (เมธี เมธีสถิตยन्न, 2554, หน้า 38) ส่งผลให้พระรัตนตรัยไม่ได้อยู่ในฐานะเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ที่จะก่อให้เกิดความศรัทธาปสาทะ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์และบรรลุนิพพาน (เมธี เมธีสถิตยन्न, 2554, หน้า 38)

ดังนั้น ปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวจึงส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการพึ่งพาพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านทัศนคติ มุมมอง วิถีปฏิบัติ และศรัทธา

การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อการพึ่งพาพระพุทธศาสนา

สภาพการณ์ของการพึ่งพาพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นผลจากการที่บทบาทหน้าที่เดิมของวัดถูกถ่ายโอนไปยังสถาบันทางสังคมสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากหลายปัจจัยหลักที่เข้ามามีอิทธิพลต่อโครงสร้างและวิถีชีวิตของสังคมไทย

1. การเข้ามาของระบบรัฐและกลไกสมัยใหม่

การปฏิรูปประเทศและการรับอิทธิพลตะวันตก ส่งผลให้เกิดการก่อตั้งรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งได้สร้างกลไกและสถาบันเฉพาะทางเข้ามารับผิดชอบบทบาทที่เคยเป็นของวัด

ด้านการศึกษา บทบาทของวัดในฐานะสถานศึกษาและฝึกอบรมศีลธรรมถูกถ่ายโอนไปยัง

โรงเรียนและมหาวิทยาลัยในระบบ ซึ่งมีการจัดการศึกษาที่เป็นมาตรฐานและมีหลักสูตรที่ชัดเจน

ด้านการยุติธรรม บทบาทสถานที่ใกล้เคียงกับข้อพิพาทถูกแทนที่ด้วยกระบวนการยุติธรรมและศาล ซึ่งมีขอบเขตและข้อกำหนดทางกฎหมายที่เคร่งครัด

ด้านการบริหารจัดการ บทบาทสถานที่จัดกิจกรรมทางการเมืองและสถานที่แจ้งข่าวสารถูกถ่ายโอนไปยังสถานที่ราชการ และสื่อสารมวลชน/เทคโนโลยีสารสนเทศ (โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์) ซึ่งทำให้การรับรู้ข้อมูลเป็นไปอย่างรวดเร็วและเป็นทางการ

2. ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้ความน่าเชื่อถือของการพึ่งพาทางไสยศาสตร์หรือภูมิปัญญาเดิมในบางมิติถูกลดทอนลง

ด้านสุขภาพ บทบาทสถานพยาบาลและแหล่งรวมตำรายาแผนโบราณถูกแทนที่ด้วยโรงพยาบาลและสถานพยาบาลสมัยใหม่ ซึ่งมีมาตรฐานการรักษาที่น่าเชื่อถือและอิงหลักการทางวิทยาศาสตร์

ด้านการสงเคราะห์และการให้คำปรึกษา บทบาทสถานสงเคราะห์และสถานที่ปรึกษาแนะนำถูกถ่ายโอนไปยังองค์กรสวัสดิการสังคม และคลินิกสุขภาพจิต/จิตวิทยา ซึ่งดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง

3. การเติบโตของสังคมเมืองและเศรษฐกิจบริโภค

การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้สร้างทางเลือกใหม่ในการตอบสนองความต้องการของประชาชน

ด้านสันตนาการ บทบาทสถานบันเทิงและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจถูกถ่ายโอนไปยังสถานบริการสันตนาการเชิงพาณิชย์ (สวนสนุก, โรงมหรสพ) และสวนสาธารณะสมัยใหม่

ด้านการพักผ่อน บทบาทสถานที่พักผ่อนเดินทางถูกแทนที่ด้วยโรงแรมและที่พักเชิงพาณิชย์ ซึ่งมีความพร้อมและสะดวกสบายตลอดเวลา

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้บทบาททางสังคมของวัดมีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น โดยวัดยังคงรักษาบทบาทสำคัญในฐานะ ศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (แม้ในปัจจุบันบางพิธีจะถูกจัดในโรงแรม) แหล่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และคลังพัสดุของชุมชน อย่างไรก็ตาม การถ่ายโอนหน้าที่หลักไปสู่กลไกทางโลกนี้ ทำให้ มิติการพึ่งพาทางโลก ในพระพุทธศาสนาลดลง และผู้คนหันมา

พึ่งพาสถาบันเฉพาะทางอื่น ๆ ในชีวิตประจำวันมากขึ้น

แม้สังคมไทยจะได้รับอิทธิพลจากตะวันตกและมีการถ่ายโอนบทบาทหน้าที่ทางโลกของวัดไปสู่สถาบันสมัยใหม่ แต่การพึ่งพาพระพุทธศาสนาก็ได้ถูกปฏิเสธโดยสิ้นเชิง หากแต่ได้ปรับเปลี่ยนบริบทไปสู่การเน้นประโยชน์นิยมในปัจจุบันเป็นหลัก โดยเฉพาะการใช้สถาบันวัดเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตบางประการ อาทิ การใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดอบรมศีลธรรมแก่เยาวชน หรือเป็นสถานที่เก็บรักษาพัสดุและเครื่องมือใช้สอยของชุมชน

การปรับเปลี่ยนบริบทการพึ่งพานี้มีความเชื่อมโยงโดยตรงกับการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติและบทบาทเชิงหน้าที่ของพระสงฆ์ ผู้เป็นกลไกหลักในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ถึงความหลากหลายของบทบาททางสังคมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน (อุกฤษฏ์ พรหมทอง, 2555) โดยบทบาทของพระสงฆ์สามารถจำแนกตามแนวคิดเชิงหน้าที่ได้หลายลักษณะ (พระครูปัญญาวัฒน์กิจ, 2565) ดังนี้

1. บทบาทของผู้บริหารจัดการและนักพัฒนา หรือ “พระสร้าง” มุ่งเน้นการสร้างสรรค์ศาสนวัตถุและศาสนะ เพื่อตอบสนองความต้องการด้านพื้นที่และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

2. บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรม หรือ “พระสวด” บทบาทนี้ยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการให้ความสงบทางใจและสร้างความชอบธรรมทางสังคมแก่พุทธศาสนิกชนผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ (Tambiah, 1970)

3. บทบาทผู้อำนวยประโยชน์นิยม หรือ “พระเสก” ตอบสนองความต้องการทางโลกในเรื่องโชคลาภและความมั่นคง โดยรายได้จากการดำเนินการมักถูกนำมาสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะและบำรุงวัด (อุกฤษฏ์ พรหมทอง, 2555)

4. บทบาทของครูและนักเผยแผ่ หรือ “พระสอน” มุ่งเน้นการให้ความรู้ทางธรรมะและหลักการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับคุณธรรมในสังคมสมัยใหม่

5. บทบาทของผู้ดำรงประเพณี หรือ “พระสงบ” รวมถึงพระที่เข้ามาบวชในระยะเวลาสั้น ๆ ตามประเพณี เพื่อการชำระจิตใจในห้วงเวลาจำกัด อันสะท้อนถึงการเข้ามาพึ่งพาพระสงฆ์ในระดับพื้นฐาน

การจำแนกบทบาทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โดยส่วนใหญ่บทบาทเชิงหน้าที่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนไปสู่การตอบสนองความต้องการทางโลกและประโยชน์สุขในปัจจุบันที่สามารถเห็นผลเป็นรูปธรรมได้ อย่างไรก็ตาม ยังมีพระสงฆ์อีกส่วนหนึ่งที่มุ่งเน้นการบรรพชาเพื่อแสวงหาความ

หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง โดยการมุ่งมั่นศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายและสถาบันสงฆ์ในสังคมที่เปลี่ยนแปลง (พระไพศาล วิสาโล, 2559)

ทัศนคติและมิติของการพึ่งพระพุทธรศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน

ทัศนคติและมุมมองของคนไทยในการพึ่งพระพุทธรศาสนาในสังคมปัจจุบันได้เกิดการเบี่ยงเบนจากเป้าหมายสูงสุดในสมัยพุทธกาล โดยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางสังคมและวิถีปฏิบัติที่เปลี่ยนไปสามารถจำแนกมิติของการพึ่งพาหลัก ๆ ได้ดังนี้

1. มิติการพึ่งพาเพื่อการผ่อนคลายและสันทนาการ

การพึ่งพามิตินี้เกิดขึ้นจากความปรารถนาในความสุขและการผ่อนคลายความเครียดทางจิตใจ โดยมีการบูรณาการสถาบันศาสนาเข้ากับการท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจเชิงวัฒนธรรม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือโครงการของกรมการศาสนาที่ส่งเสริมให้วัดทั่วประเทศจัดกิจกรรมบุญบนเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญในเทศกาลสำคัญทางพุทธศาสนา (กรมการศาสนา, 2557, หน้า 7-9) ทำให้วัดทำหน้าที่เป็นแหล่งพักผ่อนทางกายและใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสุขภาวะในปัจจุบัน

2. มิติการพึ่งพาความเชื่อเหนือธรรมชาติ

สังคมไทยยังคงมีการพึ่งพาในมิติของความเชื่อและพลังงานเหนือธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะพุทธศาสนาแบบผสมผสาน (พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ), 2541, หน้า 9) ความเชื่อของชาวพุทธไทยในอดีตได้ผสมผสานหลักพุทธศาสตร์เข้ากับความเชื่อแบบไสยศาสตร์และจิตวิญญาณดั้งเดิม (เช่น การนับถือเทพเจ้า ผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์) เพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองและป้องกันภัยจากสิ่งชั่วร้าย โดยปรากฏออกมาในรูปแบบของการปฏิบัติ เช่น การสักระยันต์เพื่อความอยู่ยงคงกระพันโดยพระสงฆ์ จึงยังคงปรากฏอยู่ในสังคม

3. มิติการพึ่งพาเพื่ออิทธิฤทธิ์และผลประโยชน์ทางโลก

การพึ่งพาในมิตินี้มุ่งเน้นการขอพรหรือขอความช่วยเหลือจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์เพื่อลดบันดาลผลประโยชน์ทางโลกในหลากหลายรูปแบบ เช่น ด้านการงาน การเงิน การศึกษา และสุขภาพ ซึ่งเห็นได้จากการปฏิบัติการบนบาน จุดประสงค์ของการบนบานมีความหลากหลาย และมีการแก้บนที่แตกต่างกันไป (ยุพารักษ์ ชนะบวรวัฒน์, 2560, หน้า 71) อย่างไรก็ตาม การแก้บนบางรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบุญหรือการทำความดี ถือเป็นปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนามากกว่าการแก้บนด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสม

4. มิติการพึ่งพาเพื่อการแสวงหาความรู้

การพึ่งพามิติความรู้ยังคงเป็นเป้าหมายสำคัญ โดยเฉพาะการศึกษาหลักสูตรการสอนเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต สะท้อนได้จากการดำรงอยู่และบทบาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในประเทศไทย 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่รองรับการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ (พระเมธีธรรมาจารย์, 2564)

5. มิติการพึ่งพาเพื่อความสุขและสุขภาวะ

มิติการพึ่งพาในระดับนี้เป็นการปรารถนาความสุขทั้งในโลกปัจจุบันและโลกหน้า โดยเน้นการปฏิบัติธรรมและการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะทางกายและใจ ตัวอย่างเช่น โครงการ วัดประชา รัฐ สร้างสุข ซึ่งมีแนวคิดในการฟื้นฟูบทบาทของวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นเสาหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิต (สุขภาพกายและสุขภาพใจ) ของคนไทย (ฝ่ายสาธารณสุขและการของมหาเถรสมาคม, 2563)

การจำแนกมิติเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การพึ่งพาพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันมีความซับซ้อนและเน้นประโยชน์ที่เห็นเป็นรูปธรรมในชีวิตประจำวันมากขึ้น เมื่อเทียบกับเป้าหมายสูงสุดเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงในสมัยพุทธกาล

แนวโน้มการพึ่งพาพระพุทธศาสนาแห่งโลกอนาคต

แนวโน้มการพึ่งพาพระพุทธศาสนาแห่งโลกอนาคตจะยังคงอยู่คู่สังคมไทยต่อไปได้ ก็ต่อเมื่อบุคลากรทางศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ มีความเข้มแข็งเชิงหน้าที่ และสามารถปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากปล่อยให้การพึ่งพาศาสนาเน้นไปที่ประโยชน์นิยมทางโลกมากเกินไป จะนำไปสู่การลดทอนคุณค่าและการด้อยค่าสารัตถะของศาสนาในที่สุด เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้วิจัยจึงเสนอกยุทธ์ 6 ประการ เพื่อเป็นแนวทางให้สถาบันสงฆ์ปรับตัวและฟื้นฟูการพึ่งพาพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์สูงสุดทั้งในระดับเบื้องต้นและสูงสุด ดังนี้

1. พึ่งเพื่อการศึกษาศาสนาและส่งเสริมความรู้ทางธรรม

เป็นบทบาทพื้นฐานที่พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่เป็นครูและที่ปรึกษาในการเรียนรู้ศาสนาอย่างรอบด้าน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนา (โดยเฉพาะอริยสัจ 4) และสามารถ

นำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

2. พึ่งเพื่อเข้ารับบริการและสงเคราะห์สังคม

พระสงฆ์มีหน้าที่ในการบริการและช่วยเหลือสังคมเชิงรุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรเทาทุกข์ในยามวิกฤติ (เช่น การแจกอาหาร การเยี่ยมเยียนผู้ป่วย การช่วยเหลือผู้ประสบภัย) ซึ่งสอดคล้องกับหลักอรรถจริยาในสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและการสนับสนุนทางสังคม

3. พึ่งเพื่อสร้างสันติภาพในสังคม

พระสงฆ์ควรทำหน้าที่เป็นผู้สร้างความปรองดองสมานฉันท์ และไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยอาศัยความน่าเชื่อถือทางศีลธรรมในการชี้ให้เห็นถึงความถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคม

4. พึ่งเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีทางศีลธรรม

พระสงฆ์ต้องมีบทบาทในการเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในสังคม โดยการดำเนินชีวิตตามข้อวัตรปฏิบัติที่บริสุทธิ์ และพระธรรมวินัย ซึ่งจะสามารถสร้างความเชื่อมั่นและความนับถือจากประชาชนอย่างยั่งยืน การดำรงไว้ซึ่งศีลธรรมนี้จะช่วยลดปัญหาการเกิดความเชื่อเหนือธรรมชาติเพื่อประโยชน์ทางโลก

5. พึ่งเพื่อสืบสานวัฒนธรรมและประเพณี

พระสงฆ์มีหน้าที่ในการสืบสาน รักษา และอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามในสังคมไทย ด้วยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนา เพื่อให้เกิดความผูกพันทางจิตวิญญาณกับสถาบันศาสนา

6. พึ่งเพื่อเสริมสร้างอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน

พระสงฆ์มีหน้าที่ในการเสริมสร้างอาชีพ โดยการเปิดโอกาสในการอบรมให้ความรู้ และสนับสนุนให้คนได้มีงานทำเพื่อหล่อเลี้ยงตนเองได้ตามหลักสัมมาอาชีพะ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการเกื้อกูลทางเศรษฐกิจในเบื้องต้น

แนวโน้มการพึ่งพระพุทธรูปศาสนาแห่งโลกอนาคตตามโมเดล 6 ประการนี้ คือการปรับเปลี่ยนจากการพึ่งพาแบบตั้งรับเป็นการพึ่งพาแบบเชิงรุกและเชิงปฏิบัติ โดยเน้นการสร้างประโยชน์สุขในปัจจุบันที่จับต้องได้ ซึ่งเมื่อประชาชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนาในระดับเบื้องต้นนี้แล้ว การพึ่งพาก็จะถูกพัฒนาต่อยอดไปตามลำดับ จนสามารถนำไปสู่การพึ่งพระพุทธรูปศาสนาในขั้นสูงสุดคือความหลุดพ้นได้

องค์ความรู้ที่ได้

การนำเสนอกลยุทธ์ 6 ด้าน ที่อิงรากฐานจากหลักพุทธธรรม (สังคหวัตถุ 4 และทศพิธราชธรรม) เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการแก้ไขปัญหาความเบี่ยงเบนของการพึ่งพาพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ปัจจุบัน โดยเน้นให้สถาบันสงฆ์ดำเนินการในเชิงรุก เพื่อสร้างความเข้มแข็งเชิงหน้าที่แก่ศาสนา ประกอบด้วย

1. การศึกษา (ครู/ที่ปรึกษา) รากฐานการเชื่อมโยงกับทศพิธราชธรรม (อวิหิงสา/ตปะ) เป้าหมาย แก้ไขปัญหาความเข้าใจผิด และลดการพึ่งพาศรัทธาที่ปราศจากปัญญา
2. การบริการ (สงเคราะห์สังคม) รากฐานการเชื่อมโยงกับสังคหวัตถุ 4 (อตถจริยา) เป้าหมาย แก้ไขปัญหาการตีราคาศาสนาว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโลก
3. การสร้างสันติภาพ (ไกล่เกลี่ย) รากฐานการเชื่อมโยงกับสังคหวัตถุ 4 (สมานัตตตา) เป้าหมาย สร้างความเชื่อมั่นในความเป็นกลาง และความน่าเชื่อถือทางศีลธรรมของสงฆ์
4. การเป็นแบบอย่างที่ดี (คนดี) รากฐานการเชื่อมโยงกับทศพิธราชธรรม (สัจจะ/ความประพฤติ) เป้าหมาย พัฒนาพุทธศรัทธาในสถาบันสงฆ์
5. การสืบสาน (วัฒนธรรม) รากฐานการเชื่อมโยงกับทาน (ในการดำรงมรดก) เป้าหมาย รักษาความผูกพันทางจิตวิญญาณ และมีมติเชิงพื้นที่ของวัด
6. การเสริมสร้างอาชีพ (สนับสนุนเศรษฐกิจ) รากฐานการเชื่อมโยงกับสังคหวัตถุ 4 (ทาน) เป้าหมาย แก้ไขปัญหาความยากจนเบื้องต้นตามหลักสัมมาอาชีพะ

กลยุทธ์ทั้ง 6 ด้าน แสดงถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในเชิงรุก ซึ่งชี้ให้เห็นว่า หากมีการปฏิบัติอย่างบูรณาการ จะสามารถนำพาการพึ่งพาพระพุทธศาสนาของคนไทยให้หลุดพ้นจากการเน้นเพียงประโยชน์ทางโลกที่ไม่ยั่งยืน ไปสู่ประโยชน์สูงสุด คือการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงในที่สุด

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้

ที่มา: ผู้วิจัย

บทสรุป

บทความวิชาการนี้ได้นำเสนอภาพรวมของความเปลี่ยนแปลงในการพึ่งพระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสังคมไทยร่วมสมัย โดยชี้ให้เห็นว่าแก่นแท้ของการพึ่งพานั้นอยู่ที่การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และการปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่อนำไปสู่เป้าหมายอุดมคติ คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ (นิพพาน) และการพึ่งพาตนเอง

ในอดีต (ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา) พระพุทธศาสนาและสถาบันวัดได้หยั่งรากลึกในสังคมไทย โดยวัดมีบทบาทหน้าที่ครอบคลุมมิติทางโลกอย่างกว้างขวางถึง 14 ด้าน ทั้งการศึกษา สุขภาพ สันติภาพ และการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกและมีการพัฒนาสู่รัฐชาติสมัยใหม่ บทบาททางโลกเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้ถูกถ่ายโอนไปยังกลไกและสถาบันเฉพาะทางของรัฐ (เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ศาล)

ผลจากการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้มิติการพึ่งพาทางโลกของวัดลดลง และส่งผลให้ความเข้าใจและการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันมีความซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้น โดยปรากฏการเบี่ยงเบนจากเป้าหมายสูงสุดไปสู่การเน้นประโยชน์นิยมในปัจจุบัน และมุ่งหวังผลประโยชน์ทางโลก เช่น การพึ่งพาเพื่อการผ่อนคลาย ความเชื่อเหนือธรรมชาติ หรือการแสวงหาอิทธิฤทธิ์ เพื่อรับมือกับ

ความท้าทายนี้และฟื้นฟูคุณค่าของศาสนา บทความจึงเสนอ กลยุทธ์เชิงรุก 6 ประการ สำหรับสถาบันสงฆ์ในโลกอนาคต โดยเน้นการปรับบทบาทไปสู่ ครู/ที่ปรึกษา (ด้านการศึกษา) ผู้บริการ/สงเคราะห์สังคม (ด้านอรรถจริยา) ผู้สร้างสันติภาพ (ด้านไกล่เกลี่ย) แบบอย่างที่ดี (ด้านศีลธรรม) ผู้สืบสานวัฒนธรรม ผู้เสริมสร้างอาชีพ (ด้านเศรษฐกิจชุมชน)

การปรับตัวในเชิงปฏิบัติและเชิงรุกนี้ จะเป็นรากฐานสำคัญในการดึงดูดให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาในระดับเบื้องต้น และนำไปสู่การพัฒนาการพึ่งพาจนบรรลุ ประโยชน์สูงสุด คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

Tambiah, S. J. (1970). *Buddhism and the Spirit Cults in North-East Thailand*. Cambridge University Press.

กรมการศาสนา. (2557). *แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557*. สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (2541). *วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (2552). *พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับศาสนาและศีลธรรม*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ฝ่ายสาธารณูปการของมหาเถรสมาคม. (2563). *โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข*. มหาเถรสมาคม.

พระครูปัญญาวัฒน์กิจ. (2565). *พระ 5 ส. บูชาคุณ*. [วิดีโอ]. Facebook.

<https://www.facebook.com/watch/?v=442958691135548>

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). (2537). *ที่พึ่งอันประเสริฐ*. กิจประสานการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *กุสินสูตธรรม*. สหธรรมิก.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 24). สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระไพศาล วิสาโล. (2559). *ความหลากหลายของพุทธศาสนาในสังคมไทย ในพุทธศาสนากับสังคมไทยในบริบทใหม่*. ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระมหาเกรียงไกร แก้วไชยะ. (2546). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสรีระในพระพุทธศาสนาเถรวาท*.
[วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ). (2541). *การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อแบบพุทธศาสตร์กับความเชื่อแบบไสยศาสตร์ของชาวพุทธไทย* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระเมธีธรรมาจารย์. (2564, 19 กรกฎาคม). *มหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย จะปรับตัวอย่างไรในสถานการณ์ปัจจุบัน*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
<https://www.mcu.ac.th/article/detail/36009>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย* (เล่ม 4, 12, 21, 25). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เมธี เมธีสถิตยันท. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิลักสูตร*
[วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- ยุพารักษ์ ชนะบวรวัฒน์. (2560). *การบวชศีลศีลพิธีของชาวพุทธในสังคมไทย* [วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2541). *คุณพระรัตนตรัย*. นาน
มีบุ๊คส์ สโตร์.
- อาทิตยา ม้ามณีแดง. (2553). *การศึกษาการจัดการความกลัวในพระพุทธศาสนาเถรวาท* [วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- อุกฤษฏ์ พรหมทอง. (2555). ความหลากหลายของบทบาททางสังคมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน. ใน
รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings) การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐ
ประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 13 (GSPA). คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.